

A „HAJNAL”-PÁHOLY KÖNYVTÁRA

VI.

A DRÁGASÁGRÓL S ANNAK OKAIRÓL

= BUDAPEST, 1912. =
A PÁHOLY TULAJDONA.

A drágaságról.

Írta és a Hajnal 1911- október hó 26-iki
munkáján felolvasta:
Édes Endre t. .

A drágaság a társadalomban létező bajoknak ezidőszerint uralkodó planétája.

Panasszal teljes minden ajak. Jajgat még talán az is, aki pedig a drágaságnak gyümölcsét szüreteli. Hiszen a ravasz tolvaj maga is tolvajt kiabál, hogy az üldözés ellene ne forduljon.

Általános a baj s egyben általános a zűrzavar, mihelyt arról esik szó, hogy mi a drágaság oka és miként kellene a bajon segíteni?

A társadalomnak különböző osztályai egymásra tologatják az ódiomot. A termelő a kereskedőt, a kereskedő a termelőt, a munkás a gyárost, ez viszont a munkást, az agráriusok a merkantilistákat, a merkantilisták az agráriusokat okozzák a drágaságért.

Szerény személyemre, kedves testvéreim, az a súlyos feladat nehezedett, hogy a zűrzavarban keressem a kivezető utat, mutassak reá a drágaság okaira s keressem a gyógyszert is az okok ellen.

Elmondhatom, hogy a bölcsek követ találnám meg, ha feladatomban teljes tökéletességgel meg tudnék felelni, de egyzersmind elmondhatom azt is, hogy biztos előérzetem van olyan tekintetben, hogy a bölcsek köve nem számomra rejtezik e kérdésben és ezért munkálkodásom eredményességét csak abban reményelem, hogy talán az én szavaim megtermékenyíthetik valamely arra hivatottabb testvéremnek találékonyágát a szóban levő kérdés megoldására.

Úgy gondolom, hogy előttetek nem kell unalmas statisztikai adatokkal bizonyítgatnom, hogy a drágaság tényleg megvan. Hiszen törekvésemmel nyitott ajtón igyekezném betörni.

Ezért hozzáfogok a drágaság okainak felsorolásához. E tekintetben a vonatkozó irodalomnak meglehetősen részét („Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségében”

a drágaság kérdésében tartott értekezletéről szerkesztett kiadvány, dr. Bihari Károly: „Az élelmiszerdrágaságról!”, Komáromi Sándor: „A húsdrágaságról”, Zachár Gyula és dr. Bálint Béla társszerzőknek „A drágaság okairól” című művek, végül a székesfőváros által a húsdrágaság kérdésében tartott értekezlet jegyzőkönyve) átolvastam s a következő eredményekre jutottam:

Az általános drágaságnak egyik okául az *aranytermelésnek fokozódását* tartják. Sok az arany, mondják, s bár én ezt személyesen nem igen tapasztalom, ha ez így van, akkor ennek következménye kell, hogy legyen, hogy a pénznek vásároló ereje csökkent s emiatt kell most sokkal több pénzt adnunk valamely áruért, mint azelőtt.

Van vélemény azonban, mely azzal cáfolja ezt az állítást, hogy „az aranytermelés fokozódása azért nem okozhat drágulást, mert a tényleges áruforgalomnak csak egy elenyésző része bonyolódik le effektív arany közvetítésével, túlnyomó nagy része ellenben bankjegyek, váltók,

szóval *pénzhelyettesítők* által; az effektív arany mennyiség gyarapodása tehát nem okozhatja az árak emelkedését, hanem csak megfelelő mennyiségű pénzhelyettesítő kiszorulását a forgalomból.”

Véleményem szerint ez a cáfolat gyönge alapokon áll, mert az bizonyos, hogy az említett pénzhelyettesítők a forgalomban ma sem csupán azért alkalmaztatnak, mert nem elég az arany pénz, hanem mert azok a kezelést könnyítik és ezek a pénzhelyettesítők bizonyára alkalmaztatni fognak a jövőben is, bármennyire szaporodjék is az arany.

A drágaság másik okául a *munkabérek emelkedését* említik. Tény az, hogy az ipari munkások munkabére Magyarországon az utolsó tíz évben 25%, 30, sőt 50%-kal, sőt az építkezésnél alkalmazott napszámosok és napszámosnők munkabére 16.5%-kal emelkedett.

Ez örvendetes jelenség lenne, ha gazdasági életünknek természetes fejlődését és az emelkedett kultúrának követelményét jelentené. Sajnos azonban, nagy általánosságban nem így van a dolog, hanem azt

kell látnunk, hogy a munkabérek emelkedése a legtöbbször erőszakos úton jön létre, anélkül, hogy arra kedvező konjunkturák szolgálnának indokul.

Az erőszakosan felcsigázott munkabérek megdrágítják a termelést és ezt a drágulást mint fogyasztók leghamarább azok érzik meg, kik az indokolatlan magasabb munkabéreket kierőszakolták.

Úgy, hogy e tekintetben valóságos körforgalom van, mert alig erőszakoltattak ki a magasabb munkabérek, csakhamar a magasabb munkabérrel is ugyanúgy érzik a helyzet nyomasztó voltát, mint előbb, annak kierőszakolói és csakhamar újabb béremelésről tanakodnak.

Mindenesetre nem lenne szabad, hogy politikai párt, céljai érdekében, a munkabéreknek erőltetett fokozásával igyekezzék híveit együtt tartani és szaporítani, mint azt szerintem a szociáldemokrata párt olykor teszi.

A drágaság okaiul tekinthetők a *kartellek* is. Ezeket örömmel lehetne üdvözölni, ha azért létesülnének, hogy az árak indokolatlanul fel ne csigáztassanak és azok

az egyesülés erejével akként szabályoztasanak, hogy a kapzsi vállalkozások a tisztes polgári haszonnál nagyobbra ne törthessenek, azonban sajnos a kartelleknek célja a tapasztalat szerint inkább az, hogy a haszonnak bizonyos mértékét a szabad konkurrencia ne kockáztathassa s az árak lejjebb ne szállhassanak, mint azt a nagyobb haszonnak biztosítására létesült egyesülés megállapította.

Az általános drágaságban a legnyomasztóbban hat reánk az élelmiszereknek nagymérvű drágulása. Éppen reánk, akik itt e □-ban többnyire a fix fizetésű társadalmi osztály tagjai vagyunk s akiknek a legkevésbé áll módunkban, hogy a drágaság ellen védekezzünk és a védekezésnek azt a módját alkalmazzuk, hogy munkásságunknak díjazását magunk emeljük.

Előadásom további részében az élelmiszer-drágasággal kívánok foglalkozni.

Dr. Hegedűs Lóránd a Gyáriparosok Orsz. Szövetség ügyvezető igazgatója az élelmiszerdrágaság egyik okának hazánkban a *fix fizetésű osztálynak túltengését* mondja.

Ez osztálynak az utóbbi években volt növekedése csakugyan feltűnően nagy.

Így 1904-től 1909-ig az állami alkalmazottak szerinte 45.000-el, 1909-1911-ig 30.051-el szaporodtak s egy statisztikus szerint ma országunkban minden 11-dik írni-olvasni tudó ember államosítva van.

Ez a körülmény mindenesetre nagy tömegeknek eltávolodását jelenti az őstermeléstől, ami pedig az őstermelvények mennyiségének csökkenését és drágulását vonja maga után.

A drágaság okául tekinthető a *népesség szaporodása* és hogy ezzel nem fokozódik kellő arányban a *termelés*, az *élelmiszer-behozatal* pedig mögötte marad a népszaporulatnak, sőt még az élelmiszerkivitel emelkedik.

Magyarországon a *népszaporulat* volt:

1880-ban	226.880.
1890-ben	1,724.530.
1900-ban	1,790.768.

A népesség szaporodása ezek szerint emelkedőben van.

Egy □ kilométerre esett:

1890-ben	54 lélek
1900-ban	59 „

Ha ily megosztás lenne mindenütt, vagyis a lakosság a területen arányosan oszlanék meg, akkor még nem lenne drágaság. Ellenben a népsűrűség az országnak különböző helyein különböző s a drágaság ott a legnagyobb, hol a népesség a legsűrűbb.

Az 1900 évben egy □ kilométerre esett:

Budapesten	3.774 lélek
Temesvárott	2.473 „
Nagyváradon	924 „
Már Szegeden csak	126 „
Székesfehérvárott csak	50 „

Ha figyelemmel kísérjük ezeken a helyeken az árakat, akkor azt láthatjuk, hogy az élelmiszerek a fenti helyek közül tényleg Budapesten a legdrágábbak s a lakosság kisebb sűrűségével kapcsolatosan fokozatosan olcsóbbak.

Nyilvánvaló ebből, hogy mennél sűrűbben lakik a lakosság valamely városban, annál hatékonyabban s annál nagyobb

körültekintéssel kell védekeznie az élelmiszerek drágulása ellen.

Éppen azért a nagy városoknak az élelmiszerbehozatalt tervszerűen szervezniök s azt hatóságilag irányítaniuk kell.

A termelés helyén kell felkeresniük a termelőt s a termelvényeket a lehető legkisebb közvetítéssel vagy közvetítés nélkül kell lakosaikhoz juttatniok.

Arra, hogy az *élelmiszerbehozatal* az utóbbi időben nem állott arányban a *népszaporulattal*, bizonyító példa Budapest közbűgőhídi forgalma.

Budapesten a népszaporulat 1894-től 1904-ig 45%-os volt. Ugyanitt 1894-ben levágtak 82.491 drb. szarvasmarhát, a népszaporulat arányában 1904-ben 119.611 szarvasmarhát kellett volna levágni s csak 99.549-et vágtak le, tehát 20.062 darabbal kevesebbet, mint a mennyit le kellett volna vágni, ha a szarvasmarha-behozatal a népszaporulattal arányosan emelkedett volna.

A drágaságnak okozója részben a *közvetítő kereskedelemnek túltengése* is. Egy-egy élelmicikk 4-5, sőt több kézen is megy keresztül, míg a fogyasztóhoz jut

s mindegyik kéz beszedi a maga hasznát az illető élelmicikken.

Alkalmas *hatósági* intézményeket kell létesíteni, hogy a közvetítő kereskedelemnek ily nagy túltengése megakadályozható legyen.

Gondoskodni kell arról, hogy nagy élelmiszerraktárakban, hűtőházakban stb. oly időben gyűjtessenek és raktároztassanak az élelmicikkek, amidőn azoknak árai a legalacsonyabbak s ezeket a készleteket akkor kell piacra bocsátani, midőn az árak emelkedőben vannak, hogy a hatóság ezzel a ténykedésével az árakra szabályozólag hasson.

A zöldségtermelést, baromfitenyésztést és tejtermelést a nagy városoknak lehetőleg közvetlen környezetükben önmaguknak kell szervezniök.

A zöldségtermelés előmozdítására nézve üdvösnek találnám annak az eszmének megvalósítását, amely a főváros tanügyi osztályát is foglalkoztatta, mely szerint akár a gazdasági ismétlő iskolák keretében, akár külön felállítandó iskolákban a zöldségtermesztés, az úgynevezett *bolgár*

kertészet hatékonyabban taníttassék s ezáltal egy olyan kertésznemzedék neveltessék, amely a termelésnek ezt a jövedelmező ágát a külföldről ideözönlő s jövedelmüket külföldre vivő egyének kezéből kiragadná.

A főváros környékén például még ma is igen sok zöldségtermelésre alkalmas hely van s a zöldségtermelés tisztos hasznót hajtó foglalkozás.

Az élelmiszerek mostani drágaságának oka hazánkban az is, hogy a *közel múltban* egymásután több *kedvezőtlen gazdasági esztendő* következett be.

A mezőgazdasági termények mennyisége erősen csökkent.

Nagy baj, hogy ezen a téren mezőgazdaságunk még ma is csak ott tart, hogy minden áldást felülről vár. Még néhány alaposan száraz esztendő valóságos éhínséget idézne elő nálunk.

Az államnak régen hangoztatott tervei közé tartozik, hogy az országot öntözőcsatornákkal hálózza be. Ezekkel védekezni lehetne a mezőgazdaságnak egyik nagy csapása: a szárazság ellen.

A szárazság egyik következményével, a takarmányhiánnyal károsan hat az állattenyésztésre is. Okozója a tej, mint az egyik legfontosabb élelmicikk, drágulásának.

Meg kell csinálni azokat az öntöző csatornákat minél hamarabb! Ez a kérdés körülbelül van olyan fontos, mint a modern hadihajóknak rengeteg áldozatokkal való szaporítása.

Annak, miszerint hazánkban a termelés nem intenzívebb és az állattenyésztés a kellőképen nem fejlődik, egyik okozója, hogy hazánkban óriási mennyiségű *a kötött birtok*, számos a latifundium.

Az ország egy igen jelentékeny területe nincs gazdaságilag elég intenzíven kihasználva, mert ezen a területen nem telepedhetnek le a termelő családok és az állattenyésztésnek legnagyobb részben fenntartói, a kiscgazdák. A birtokok kötött volta megakadályozza azokon a termelő népességnek sűrűsödését.

Át kell törni a kötött birtokok határán. Hozzá kell juttatni a kiscgazdát a földhöz. Ezzel nemcsak annak jólétét emeljük, hanem a magunkét is.

E tekintetben is olvastam már tervezteket. Még arról is vert a hír, hogy az egyházi javakat is parcellázva örökhaszonbérbe akarják adni a népnek. Lehet, hogy ez a hír csak a szekularizáció iránti mozgalomra kieszelt csillapító szernek készült.

Az államnak mindenesetre meg kellene tennie, hogy a kezelésében levő alapítványi földeket parcellázza s örökhaszonbérbe adja és ezáltal a népesség sűrűbb telepedését elősegítse.

Ez irányban igazi haladás azonban, azt hiszem, hogy csakis a választójognak a legszélesebb alapokon való kiterjesztése és titkossá tétele után várható.

Zachár Gyula és dr. Bálint Béla társ-szerzőknek a drágaság okairól írott tanulmánya a drágaságnak még egy okára mutat rá. Ez az ok ugyan inkább az ipari termékekre vonatkozik, mert hazánkban főként ezek a behozatali cikkek.

Az ok ugyanis az, hogy nálunk *az üzleti élet nem nyugszik általában szilárd alapokon*. Jóformán tőke nélkül, tisztán hitelre alapítanak cégeket. Ezek a cégek azután természetesen hitelre vásárolnak. A kül-

földi cégek a hazánk cégei részére való eladásnál ezért 10-12%-nyi időközi kamatot és hitelkockázati díjat is belekalkulálnak az árakba, ami 1560 milliós behozatalnál 156 millió évi tiszta veszteséget jelent. Időközi kamatot azért kalkulálnak, mert az itteni kereskedőknek időt kell engedni ahhoz, hogy a hiteibe vett árukat eladhassák.

Ezzel szemben viszont az itteni cégek, tőkeszegénységük miatt csak rögtöni fizetésre adnak és adhatnak el, mely körülmény miatt alacsonyabb árakat kénytelenek szabni. Olcsón adnak el a külföldnek és az itteni eladásra drágán vesznek. Innen van, hogy nálunk az ipari cikkek aránytalanul drágábbak, mint Ausztriában vagy a külföldön.

Hogy hazánkban az üzletmegnyitások mily ingatag alapokon történhetnek, arra bizonyíték, hogy az 1909-dik évben 526 csődmegnyitás volt az országban és ebből 66 esett Budapestre. Ez a szám még hozzá emelkedő irányzatot mutat.

Valamely módon gondoskodni kellene arról, hogy kellő tőke nélküli könnyelmű

cégalapítások ne történhessenek, továbbá, hogy a nem hitelképes elemek a külföld hitelnyújtásából kirekesztessenek. Ez utóbbi célra talán helyes lenne, ha a kereskedelmi és iparkamarák hiteltudósító intézményeket létesítenének, hogy a külföldi cégek hiteltudósításait megbízható helyekről nyerhessék.

Egyik legnagyobb ok a az országban uralkodó drágaságnak véleményem szerint — hibás *védvámpolitikánkban* keresendő. Erre nézve a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének kebelében a drágaság ügyében tartott értekezleten ugyancsak Hegedüs Lóránd dr. mondott szerintem igen érdekes kérdésre világot vető fejtegetést.

E fejtegetést érdekességénél fogva szó szerint idézem a következőkben:

„Mély alapvető nyomorúságunk az, hogy nem merjük meglátni igaz helyzetünket s ennek kíméletlenül levonni következményeit. Igazi helyzetünk az, hogy nekünk ma másodrangú közgazdasági szerepünk van és mi ahelyett, hogy ezt kiaknáznék, magunkra vesszük a közgazdasági hős-

szerelmes tógáját s elbukunk bele. Ennek az elbukásnak legfényesebb bizonyítéka vámpolitikánk, ahol Németországot utánozva, nagyszerűen legyőztük saját érdekeinket. A történet rövid sommája a következő:

Mikor Bismarck 1885-ben átment a nagy agrárvámokra, azt a tanácsot adta nekünk, hogy ezt az agrár nyomást most már mi adjuk tovább a keleti szomszédainknak. Mi megfogadtuk ezt a tanácsot s evvel a dilemma két harapófogója összeroppantott bennünket. Így kerültünk fokonkint a mai siralmas állapotunkba. Mi megfogadtuk Bismarck tanácsát, továbbadtuk a nyomást a Balkán-államok felé s mivel ezek egytől-egyig mind agrártermelő és állattenyésztő államok, agrárvámjaink következtében elvesztettük a Balkánon ipari piacainkat s maga a Németország halászta el tőlünk jövő gazdasági terjeszkedésünk területét.

Romániával 1875-ben mi kötöttük meg az első kereskedelmi szerződést, a legutolsó tárgyalásoknál már mi voltunk az utolsók s Németország a bevétel százalé-

kában is felülhaladt minket. Bulgáriában ugyancsak Németország terjeszkedése folytán a monarchia sohasem érte el többé az 1891-diki 41%-os beviteli részesedést. Szerbia esete pedig valósággal világra szóló. 1878-ban a szerbekkel kötött első szerződésünk szinte vámunióba kötött össze bennünket velük s azóta oda jutottunk, hogy míg 1885-ben Szerbia összes bevitelében a monarchia 79%-al szerepelt, már 1907-ben ez a bevétel 36%-ra csökkent, ellenben Németország bevitelére 1885-ről 1886-ra 47, %-ról 28%-ra emelkedett.

Ez volt az egyik következménye Bismarck tanácsának.

A másik eredménye az volt, hogy mi legalább oly mértékben akartuk megvédeni gabonatermelésünket s állattenyésztésünket, mint Németország s ezért fel emeltük az agrárvámokat, a drágaságnak pedig védtelenül kiszolgáltattuk városi és fix fizetésből élő lakosságunkat.

Az a vámpolitikai dilemma, melybe Középeurópa vezető hatalmassága, a Német Birodalom beleszorított bennünket, annál szorongatóbb, mennél erősebb a védvám-

mos irányzat. Hogy azonban a védvamos áramlat mikor nő, mikor fogy, az nem tőlünk függ, éppen azért hiába fordítjuk neki egész elkeseredésünket annak, hogy Európa vámrendszerét megváltoztassuk.

Az új fordulat nem lehet józanul egyéb, mint az, hogy kibúvunk Bismarck vámpolitikai dilemmájából s ráhelyezkedünk egy olyan alapra, melyet mindaddig nem hagyhatunk el, valameddig másodrangú közgazdasági helyzetéből a monarchia ki nem nőtt.

A drágaságnak ezt a magyar problémáját, mely egyáltalában megoldható, más-képpen megfejteni nem tudjuk, mint úgy, hogy egyaránt számolunk vámhelyzetünknek északi (nyugati) és déli (keleti) oldalával s úgy egyeztetjük a kettőt, hogy a Balkán államok olcsóbb állati és agrár termékeit bebocsátjuk (megfelelő ellenőrzés mellett) városi lakosságunk ellátására s a mi drágább állatainkkal ellátjuk Ausztria s esetleg a vámkülföld vagyonosabb népeit”.

Hogy a védvampolitika ipari bevételünkre a Balkán államokra való tekintettel mily káros volt, azt a fent közölt idé-

zet már kifejtette, itt most a statisztika adataival azt bizonyítom még, hogy ez a vámpolitika mennyire hozzájárult a húskínálat csökkenéséhez s ezzel a húsnak mint főélelmicikknek drágulásához.

Magyarországnak szarvasmarha külkereskedelmi forgalma:

az 1900. évben volt	321.412
„ 1909. „ „	431.515

A kivitel tehát az 1909. évben az 1904. évhez képest *110 000* darabbal több volt.

Ezzel szemben az 1909-ben semmi sem volt a behozatal, holott ez az 1904-ben még *68.403* darabot tett ki.

Igaz, hogy a kivitel nagyfokú emelkedésével és a behozatalnak teljes megszűnésével szemben megnyugtató körülményül szolgálhatott, hogy az ország szarvasmarhaállománya 1908-ig szépen gyarapodott. 1909-ben azonban, az 1908. évi állományhoz képest, *200.000* drbnál többel csökkent.

E csökkenés az ország depekorációjának veszedelmét jelzi és az ellene való védekezésre szolgálhat komoly intelmük

Ausztriával való vámközösségünkben ki-folyólag a húsbehozatalnak úgyszólván teljes korlátozása azon a gondolon alapult, hogy Ausztria lesz a mi nyerste-meivé-nyeinknek, a mi országunk pedig Ausztria ipari termékeinek piaca.

Ez a gondolat a vámközösség kény-szerű helyzetében helyesnek is bizonyult addig, amíg állatállományunk elég volt úgy az itthoni, mint az ausztriai fogyasz-tásnak drágulás nélkül való fedezésére, mert állattenyésztésünk Ausztriában biztos piaccal rendelkezett. De ma már az a hely-zet, hogy hússzükségben szenvedünk mi magunk a termelő ország is, Ausztria is. S ha a húsbehozatalnak ki nem nyitjuk sorompóinkat, akkor a fogyasztás megtá-madja marhaállományunknak törzsét is.

Még egy nevezetes oka van a drágaság-nak szerintem s ez a *militarizmus foko-zottabb előretörtetése*.

Egész Európa valamennyi népének nyo-masztó lidérce: a folytonos fegyverkezés, újonclétszámok emelése, a hadügyi kiadá-sok emelkedése.

A nemzetek anyagi erejüknek igen tete-

mes részét kénytelenek a hadügyi költségekre fordítani.

A fokozódó anyagi terhek mellett, a hadseregek mind több és több egyént igyekeznek a produktív termeléstől elvonni azzal, hogy béke-létszámukat emelni törek-szenek.

A modern hadviselésre való folytonos készülődésnek terhei súlyosabbakká tétet-nek s ezzel egyidejűleg fogy azoknak száma, kik e terheket produktív munká-jukkal viselni kénytelenek.

Elismerem, hogy ezen a bajon elszigetelten egyetlen ország sem segíthet, mert a harckészséget a kellő színvonalon nem tartó ország kiszolgáltatja magát a kapzsi zsákmányolásnak.

Példa reá Törökország és Olaszország mostani háborúja.

Segítség e baj ellen csak a világ lefegy-verzése és az uralkodó világrendnek óriási változása lenne.

Meg kell említenem a drágaságnak még egy fajtát: a *cseléddrágaságot*. Ez a drága-ság életünk kellemessé, kényelmessé tété-lében zavar meg bennünket. Kevés a cse-

léd nemcsak Budapesten, hanem másutt is az országban, de az a kevés ami van, az legalább drágasága mellett, a lehető legrosszabb.

A cselédnek való anyagot tizedeli a kivándorlás, tizedelik a gyárok, melyek munkásul alkalmazzák stb.

Ennek a kérdésnek taglalásába azonban bővebben már azért sem bocsátkozom, mert hiszen itt van közöttünk egy testvérünk, ki a cselédkérdéssel hivatalosan is behatóan foglalkozott s ki, ha e kérdés bennünket érdekel, bizonyára hajlandó lesz arról bővebben értekezni.

Megemlítem végül a *lakásdrágaságot*, melynek nyomasztó voltát főként itt a fővárosban érezzük.

Ennek oka, hogy a lakáskereslet nem áll arányban a lakáskínálattal s hogy főként itt a fővárosban és közvetlen környékén lakáshiány uralkodott. A fővárosnak, valamint a kormánynak egyidejű akciója és az ezzel egyidejűleg fellendült magán-építkezés azonban az uralkodott kétségbejítő állapotokon már eddig is sokat segített s a jövőben még többet fog segíteni.

Összegezem az elmondottakat.

A drágaságnak okai:

Az aranytermelés emelkedése, a munkabérek emelkedése, a kartellek, a fix fizetésű osztálynak túltengése, a népesség szaporodása, a termelésnek és behozatalnak csökkenése és az élelmiszerkivitelnek emelkedése, a közvetítő kereskedelem túltengése, a kedvezőtlen gazdasági esztendő, a kötött birtokok és latifundiumok sokasága miatt a mezőgazdasági termelésnek kevésbé intenzív volta, a nem szilárd alapokon nyugvó üzleti élet, a hibás védvámpolitika, a militarizmus előretörtetése.

Orvosolni kellene a drágaságot:

a termelésnek fokozásával és intenzívebbé tételével, a kötött birtokoknak megszüntetésével, parcellázásával, örökhaszonbérbe adásával, telepítéssel, öntözőcsatornák létesítésével, a kartellek lehetlenné tételével, a közvetítő kereskedelem túltengésének megakadályozásával, az üzleti életnek szilárd alapokra való fektetésével, védvámpolitikánknak megfelelő változtatásával, az élelmiszerkivitelnek korlátozásával s a behozatalnak elősegítésével.

Ezek azok az eredmények, melyekre én a drágaság kérdésének tanulmányozásában jutottam. Ha talán szerény előadásom keretében tévedésekbe estem volna, számítok arra, hogy tévedéseimet testvén jóakarattal siettek helyreigazítani.

A drágaság okairól.

Írta és a Hajnal □ 1912. január 4-iki
munkáján

felolvasta:

dr. Kruk Elemér t. .

Mielőtt a drágaság okairól és orvossze-
reiről beszélnek, konstatálni óhajtom, hogy
az árúk árának bizonyos keretű emelke-
dése általános nemzetgazdasági szempont-
ból épenséggel nem kóros, nem vesze-
delmes tünet, sőt ellenkezőleg, épen az
ipari fellendülésnek szokott a lakások, az
élelmiszerek és egyéb őstermelvények ro-
hamos áremelkedése a kísérője lenni és
az áremelkedések egyik tényezője rend-
szerint az általános világgazdasági fejlődés,
mely azokban az őstermelő országokban»
is érezteti hatását, melyek a nagy ipari
fejlődésnek nem részesei, mivel a világ-

let befolyásolásával átterjeszti.

Ezzel azonban korántsem azt akarom
mondani, hogy az általános drágulás *prius-*

sza mindig a gazdasági tökéletesbedés, de mindenesetre különválasztandók a drágulási tényezők közül azok az együttthatók, melyek az általános nemzetgazdasági fejlődés, haladás természetes következményei, azoktól, melyeket rendkívüli — nem épen előnyös — okok szültek; mert a drágaság okainak megszüntetéséről beszélve csakis az utóbbiakról lehet szó.

A fejlődés nyomában járó áremelkedés bár mindig káros azokra a magángazdaságokra, illetve háztartásokra, melyek — mint pl. a hivatalnokok, vagy más fix bevételre utalt gazdasági alanyok háztartása — az árak általános emelkedéséből nem kapnak közvetlen rekompenzációt, mivel ők piacon mindig csak mint vevők és sohasem mint eladók jelentkeznek, és mert a drágulás az ilyenek kereseti alkalmait, konjunktúráit semmikép sem befolyásolják előnyösen; míg pl. a mezőgazda, iparos, kereskedő mégis csak kap rekompenzációt a saját eladásainál emelkedett áraiban, ámde a megoldásnál nem lehet a hivatalnoki és egyéb elszigetelt érdekekből kiindulni, mert az árakat véglegesen fixírozni

lehetetlenség, hanem csakis az általános nemzetgazdasági szempontokból, vagyis e tekintetben csakis az *általánosan* hátrányos jelenségek korlátozásáról, illetve kiküszöböléséről gondolkozhatunk..

Az áralakulásnak, mint tudjuk, négy fő tényezője van:

1. A termelési, illetve beszerzési költsége az eladónak;

2. a kereslet és kínálat mindenkori viszonya;

3. a kereslet fizetőképessége; és

4. a kínálat hitelező képessége és általában tőkeereje.

Ezen valóságos főtényezőkhöz járulhat még egy látszólagos tényező, t. i. a nem aranypénz fizetőképessége, vagyis a valuta értéke az áruval szemben ott, ahol nincs készfizetéses aranyvaluta.

A mi megbeszélésünk tárgya természet-szerűleg első sorban a magyarországi, és főként a budapesti abnormális áremelkedés lévén, én is főként ebben a keretben fogok mozogni s — annak előrebecsátása mellett, hogy Édes Endre t.: átgondolt és részletes fejtegetéseit magam is általában osz-

tom, — én főként abból a szempontból kísérlem meg a kérdést tárgyalni, hogy: melyek a *mi* speciális drágasági tényezőink, továbbá melyek az orvosolhatatlan, avagy orvoslásra nem is szoruló drágasági együtt-hatók és viszont melyek azok, amik megszüntethetőknek, vagy legalább is fejlődésükben megakaszthatóknak, visszaszoríthatóknak látszanak. Mert hiszen akkor, amidőn egy ilyen közérdekű és zsebbevágó nagy kérdést tárgyalunk: jogos a várakozás, hogy azt célszerűségi szempontból is igyekezzünk ismertetni és abban a tekintetben nyújtani valamelyes világosságot, vajjon van-e kibontakozás, avagy legalább megállás ezen a kellemetlen fejlődési lejtőn és mi várható a jövőben:

Tény az, hogy a drágulási kérdés, vagy hogy precíze fejezzem ki ezt a fogalmat: az árúk és a pénz egymáshoz való viszonya, az aranypénz fizetőképességének változása: egy igen komplikált processzus, melyben a különböző együtt-hatók oly szoros kölcsönhatásban állanak egymáshoz, hogy azoknak szétválasztása és egyiknek-másiknak elszigetelt kiküszöbölése majdnem

lehetetlen olyképpen, hogy ezen kiküszöbölés visszaható erővel bírjon, vagyis, korábban kifejtett hatása is elenyésszen, de viszont nem tekinthetjük kizártnak egymásik súlyosabb természetű speciális tényezőnek megszüntetését a jövőre nézve, avagy megisméltődésének, további hatásának korlátozását és ezzel nem ugyan a régi árak helyreállításának lehetőségét, de legalább a jövőben a gazdasági fejlődésünk által nem igazolt drágulások hátráltatását.

A Magyarországon immár elviselhetetlen mérveket öltő áremelkedési processust eredetileg egy természetes jellegű hatóok indította meg, nevezetesen a millenáris mozgalom, de a mai elviselhetetlen, nyomasztó magaslatra már egészen más okok emelték.

Mint emlékezetes: a millenáris évet közvetlen megelőzőleg, amidőn egész Magyarország, de főként Budapest hatalmas várakozással készülődött a kiállításra: az ipar — nevezetesen az építési- és a kiállításra törekvő műipar — nagyobbszerű lendületet vett, mely ideiglenes lendület termé-

szetesen az ipari munkást — és főként az elsőrendű munkást nagyobb mértékben kereste és honorálta, mint az előző kor. Szintígy a jó nyers anyagot.

Ekkor még távolról sem érzett a mai nyomasztó drágaság, mert még csak csirájában volt, de máris eléggé emelte az árakat ahhoz, hogy egy később kifejlett általános hatás tényezője legyen.

Mikor aztán lezajlottak a millenáris évek és azok eredménye gyanánt csak a sok bukás maradt meg számunkra, akkor a pénzerővel amúgy sem nagyon rendelkező bankjaink megvonták a hitelt, főként az építési hitelt.

Pangott az ipar, éhezett a munkás és az amúgy is félelmesen mutatkozott fővárosi nyomorhoz hozzájárult még a vidék kétségbeesett existenciáinak Budapestre: a szerencsét próbálok vélt Eldorádójába való tömeges felvonulása.

És ekkor bontakozott ki a mi nagy nyomortényezőnk: az általános tökeszegénységünk a maga ijesztő nagyságában. Mert *a tőkehiány, továbbá az áru- és termelési hitelünk hiányossága, fejletlensége a leg-*

főbb oka annak, hogy a magyar gazdasági viszonyokat a természeti és egyéb csapások sokkal kíméletlenebbül, sokkal tűrhetlenebb súllyal érintik, mint a gazdagabb külföldet ámbátor most egyes, (kevésbé gazdag) nyugoti államok is panaszkodnak a nagy drágaságról, mely őket sem kímélte meg. Es ez az oka annak is, hogy a fennebb említett természetes áremelkedés (a milleniumi) alapjává vált egy hosszú, rendkívüli drágulási processusnak, mely még ma sem érte el tetőpontját. *A tőkehiányunk okozója viszont az egészségtelen vagyongosztáson felül főként termelési kultúránk alacsony volta.*

A kellő tőke hiánya miatt a termelők nagy százaléka nem képes belterjes gazdálkodást űzni és kénytelen árúin azonnal túladni, hogy saját szükségleteit fedezhesse, és új termelési tőkét szerezzen.

Ahhoz, hogy egészséges, belterjes gazdálkodást űzhessen akár a mezőgazda, akár az iparos: lényeges forgó tőkére van szükség és lényeges beruházási tőkére. Ott, ahol maga a termelő nem rendelkezik e kellékekkel: hitel útján kénytelen

beszerezni ezen szükségleteit, ámde ez csakis akkor történhetik egészségesen, ha elegendő mennyiségű oly kölcsön áll rendelkezésre, mely alacsony kamat mellett, hosszú időn keresztül áll, mint beruházási kölcsön áll rendelkezésre, továbbá, mely, mint e termelvényekre átmenetileg nyújtott kölcsön könnyen szerezhető, méltányos és az eladási viszonyokhoz alkalmazkodik. Az előbbit termelési hitelt gyűjtő név alatt foglalom össze egyszerűség kedvéért, az utóbbit pedig áruhitelnek nevezem, bár ez utóbbi kifejezés nem egészen fedi a fogalmat, amit azzal kifejezni akarok.

Nálunk: az adósságok országában nem az a legnagyobb baj a termelési hitel szempontjából, hogy nem kap a termelő hitelt, hanem, hogy nem áll rendelkezésére megfelelő mennyiségű *olcsó* hitel.

Tudjuk, hogy a nagybirtok sem képes elegendő olcsó ($4\frac{1}{2}\%$ -os) termelési hitelre szert tenni és így nem képes elegendő gépfelszereléssel s egyéb beruházásokkal magát ellátni, hanem kénytelen külterjes gazdálkodással tengődni, beérve a mini-

mális jövedelmezőséggel, avagy ha belterjes termelés terére óhajt áttérni, úgy kénytelen saját tőke híjján a magas kamatozású kölcsönök veszélyes áradatába fűlni.

A törpebirtok és kisipar elől pedig épen séggel el van zárva az olcsó hitel útja, mert olcsó kölcsönöket csakis záloglevelek útján lehet nyerni, ez pedig nagyobb objektumot igényel és nem is igen érdemes kisebb kölcsönért főként a vidéknek a nagy bankokig fáradni.

A termelési hitel hiányosságának egyik leginkább előtérbe tolt megoldási módja volna a fundus instruktusnak hitelképessé tétele olyképpen, hogy az beruházási hitel céljára és pedig záloglevelekben is folyósítható hitel céljára ép úgy leköthető lehessen, mint maga az ingatlan. Ennek természetes előfeltétele azonban nemcsak a büntetőjogi garancia, hanem a magánjogi garancia is, hogy a hitel céljára leköött fundus instruktust ne lehessen elidegeníteni a kölcsön veszélyére. Ez által a beruházások lehetősége megnagyobbodnék és ha még ehhez hozzá vesszük, hogy a gazdasági hitelszövetkezetek útján a kisbirtoknak is

hozzáférhetővé kellene tennünk a $4\frac{1}{2}\%$ -os kölcsönöket, — ami épenséggel nem lehetetlen, sőt nem is nehéz, — akkor egy lépéssel előbbre haladnánk abban az irányban, hogy a termelő hiányzó termelési tőkáját hogyan szerezze be.

Ezzel a kérdéssel bővebben nem foglalkozhatom itten, egyfelől mert az oly nagy stúdium, hogy maga igényelne egy önálló előadást, másfelől pedig, mert ez a kérdés, mely a nagy gazdákat most úgy belföldön, mint külföldön lényegesen foglalkoztatja, még nem alakult ki kellően s annak megoldása nem is olyan könnyű pláne nálunk, ahol a nagybirtok megfelelő szellemi és gazdasági képessége is hiányzik az érdeklődésen felül.

Az áruhitel helyes formájával: az áruc|sarnokokkal és vidéki termény- s gabona csarnokokkal, melyben a termelő árúját jobb időre elraktározhatná és megfelelő olcsó kölcsönrel terhelve részben már előzetesen értékesíthetné, nálunk alig találkozunk. Igaz, hogy ennek megoldása anyagi nehézségekbe is ütközik, de a mezőgazdasági szövetkezeteknek épen itt

volna a legnagyobb hivatása, az elsőhelyű termelési hitel közvetítésén felül.

Hogy a drágaság kérdésének megoldásánál a hitelkérdésnek megfelelő szervezése elsőrendű fényező, az kétségtelen, mert hiszen a tőke és hitelkérdés az összes áralakító főtényezőkre elsőrangú befolyást gyakorol:

1. mindenekelőtt emeli a termelési költségeket, mert a kevés tőke egyszersmind magasabb kamatlábat is jelentvén, a saját tőkével nem rendelkező termelés szükséges kölcsöneinek javarészét drágább kamattal kénytelen honorálni egyfelől, másfelől pedig a szükséges hitelmennyiségre nem találván, kénytelen termelését korlátozni és bizonyos alapköltségeket az így redukált termelvények között megosztani úgy, hogy a dolog természete szerint eme redukált termelvény-mennyiség mellett egy bizonyos mennyiségre több alapköltség esik, mint amennyi magasabb termelési lehetőség esetén ugyanazon mennyiségre esnék. Ehhez járul még, hogy a kevés tőke a gépfelszerelésben rejlő nagy előnyt nem igen veheti igénybe.

2. minthogy a tőkehiány fentiek szerint a termelés fokozásának, intenzivitásának útját állja: természetesen a kereslet teljes kielégítésére szükséges mennyiségű kínálat kialakulása is akadályokba ütközik; kicsi lesz a kínálat, tehát a második áralkító tényező kialakulása is kedvezőtlenül alakul ki és a verseny hiányában többé-kevésbé domináló kis kínálat siet árait a jelentkező nagyobb kereslettel szemben a lehetőség határáig emelni.

Fokozza ezt az eredményt az is, hogy a tőkeszegény termelő nem várhat a rendes keresletre soká, hanem eladja árúit a kész fizető külföldnek részben s így belkinálatunk még inkább csökken;

3. minthogy a szegény termelő hitelt nyújtó és raktárra dolgozó, raktárt tartó képességgel nem bír, nem képes az időközönként mutatkozó konjunktúrákat (pld. a beszerzés terén) felhasználni tőkehiány miatt, továbbá kénytelen amúgy is kisebb mennyiségű árúinak azon részét, mely készfizető fogyasztóra hamar nem talál olcsóbb áron a tőkeerősebb közvetítőnek avagy a külföldnek eladni, holott annak

raktáron tartása és alkalmasabb időben — esetleg hitelnyújtással kapcsolatos — kínálatra vitele esetén egyfelől ő érhetne el magasabb árat, másfelől a fogyasztó nem volna kénytelen harmadik, vagy ki tudja: hányadik kézből beszerezni fokozott áron később az árut. De ezen felül ezen hitelnyújtó képesség hiányának még egy ár-emelő következménye van, nevezetesen az, hogy a termelő azt a differenciát, amit az által szenved, hogy kénytelen a közvetítőnek, illetve a külföldnek áruí egy részét nagyban és olcsóbban eladni: igyekszik áthárítani a fogyasztóra azon ügyleteknél melyeket emevvel köt, mert az erősebb, versenybíróbb közvetítőnél azt elérnie lehetetlen, ami sikerülhet is, mert a fogyasztó a közvetítőtől is csak magas áron szerezhethet be.

Ha akár a termelési hitelnek, akár az áruhitelnek kellő fokozása és szabályozása következtében a termelők anyagi erejét, s hitelnyújtó és kitartási képességét fokoznánk, akkor nyomban lényegesen megváltoznék az egész áruforgalom képe és a jövedelem nem terelődnék annyi köz-

vetítő kezébe. Kétségtelenül a közvetítő kereskedelem az egészséges gazdasági viszonyoknak szintén lényeges tényezője, de csak kellő mértékben és a megfelelő korlátok közé szorítva, mivel bizonyos határon túl már nemcsak hogy nem termelékeny hatású a közvetítés, de az élösi romboló következéseit mutatja;

4. és végül a tőkehiány, nevezetesen a kölcsöntőke hiánya, illetve drágasága a fogyasztó fizetőképességét is erősen érintvén, kénytelen emez szükségleteit, legalább részben, a nagyobb hitelt nyújtani képes közvetítőtől beszerezni, — természetesen magasabb árakat fizetvén értük — mintha normális körülmények között termelőinktől szerezte volna azt be.

Mint látjuk ezek szerint tőkeszegénységünk és hitelszegénységünk több-kevesebb súllyal minden téren előmozdítja a drágaság emelkedését. De talán nem is ez a leghátrányosabb hatása, hanem az, hogy miatta válik a drágaság nyomasztóvá elviselhetlenné.

Ugyanis az árak emelkedése, vagyis a pénz fizetőképességének csökkenése még

abban az esetben is, ha az nem a gazdasági fejlődésnek természetes következménye, hanem rendkívüli okok szülöttje, csakis ott válik általános káros hatásúvá, ahol azzal egyidejűleg a bevétel, nyereség, jövedelem mennyisége is nem emelkedik megfelelőleg, mert ahol a pénz értéktelenedése csakis nagyobb pénzforgalmat: tehát nagyobb kiadás mellett a megfelelő nagyobb bevételt is jelenti, ott nem beszélhetünk igazi értelemben vett drágulásról, — hanem csak áremelkedésről — mert ott csakis a drágulás külső képével állunk szemben. Ezért a gazdag iparos és megfelelően fokozódó intenzivitással termelő mezőgazda-államokban az általános áremelkedés nem is jön kártékony, súlyos tünet gyanánt figyelembe napjainkban sem, legfőleg csak átmenetileg, amíg a kiadások és bevételek rendes egyensúlya ismét helyre nem áll, de ez idő alatt sem oly éreztető és bántó, mint minálunk főként a középosztálynál, melyet ez az ár-felbillenés valóságos drágulás erejével sújt és pedig előreláthatólag huzamos tartamban. Mi főként mezőgazdasággal foglalkozunk

és ezen a téren a termelés fokozásának a belterjes termelésre áttérés útján mondhatni korlátlan mértékben helye volna még, ámde ennek útjai nagyon el vannak zárva. Nálunk a mezőgazdasági művelés alá hajtható területnek körülbelül fele nagybirtok, mely nemcsak hogy a belterjes gazdálkodástól áll távol, hanem tőkeszegénységénél fogva annyira hiányosan, soványan és rendszertelenül gazdálkodik, hogy átlag felét sem hozza be annak a jövedelemnek, amit ugyanakkora területű kis kézben levő olyan birtok hajt, melyet tulajdonosa szintén csak külterjesen kezel; egy belterjes kezelés alatt álló ingatlannal pedig egyáltalán össze sem lehet hasonlítani termékenységét. A nagybirtok egyes területeit egyáltalán nem is képes művelni, hanem csak mint fölös legelőt bírja, anélkül, hogy ebbeli minőségében is kellően kihasználhatná nagy állattenyésztésre.

Ezen elszomorító állapotnak nemzetgazdasági szempontból két nagyon hátrányos következése van.

Elteltekintve ugyanis attól teljesen, hogy a nagybirtokos jövedelme egy igen lénye-

ges részét külföldön költi el, másik nagy részét pedig idebenn is a külföldi ipari és egyéb reánk nézve nem hasznos célokra költi, mondom, teljesen eltekintve ezen épenséggel nem lekicsinylendő szempontoktól itten, káros a nagybirtoknak oly nagy mértékű fennállása, mely a belterjes kezelésre nem képes, mivel ezáltal egyfelől az alsóbb néposztályok óriási munkalehetőségtől és ezzel jövedelemtől esnek el anélkül, hogy ebből a nagybirtoknak haszna volna, másfelől pedig óriási mennyiségű nemzeti jövedelem vész a semmiségbe a birtokok ki nem használása folytán, akkor, amidőn jövedelmeink tetemes emelésére nemzetünknek kiáltó szüksége van.

Én a nagybirtokok létezésének nemzetgazdasági jelentőségét nem vitatom el, mert nagyon is jól tudom, hogy arra szükség van, de csakis addig a határig és abban a terjedelemben, ameddig annak belterjes és nemzeti érdekű művelésére képes, ellenben akkora méretű és olyan anyagi s szellemi tőke szegény nagybirtokokra, mint a mi papi, hitbizományi és más elhanya-

golt latifundiumaink: nemcsak, hogy szükség nincs, hanem azok egyenesen veszedelmesek nemzeti érdekünk, nemzetgazdaságunk szempontjából.

Ami ezen egészségtelén vagyonmegosztási viszonyoknak a megszüntetését illeti, annak elméletileg igen egyszerű módja van, azonban gyakorlatilag igen nehéz.

Az elméleti megoldás nevezetesen az volna, hogy a lekötöttségek megszüntetése és szekularizáció után egyenlő, igazságos kataszter behozatala és a mezőgazdasági vámkedvezmények eltörlése mellett progresszív földadóval illessük a nagybirtokot. Ezen eljárás, mely ellen sem igazsági, sem méltányossági szempontból őszinte kifogás nem emelhető, azonnal megszüntetné a tehetetlen nagybirtokokat, mert a ma is alig $1\frac{1}{2}$ -3%-os jövedelmet hajtó birtokok tulajdonosai: a nagybirtokosok sietnének birtokaik azon fölös részét, melynek megművelésre és versenyképes, jövedelmező niveaun tartására képtelenek, parcellázva mielőbb eladni, avagy itt-ott örökbérbe adva a nép kezébe juttatni és az ily módon nyert tőkével megmaradt ingatlanaikat fun-

dus instruktussal és marhaállománnyal kellően felszerelve, avagy azt mezőgazdasági és egyéb ipar céljaira fordítva a nemzeti termelésnek vagyonukkal hasznos tagjaivá válni, mert különben előbb-utóbb minden jövedelmük megszűnnék.

Csakhogy e gondolat megvalósulásának nálunk áthághatatlan akadályja van ma, nem magában a nagybirtokos osztályban annyira, mint a dinasztiaiban, mely az ilyen irányú törekvéseknek mindig útját állja. Ami fölötte alkotmányos államunknak ugyanis napjainkban még csak egy komoly hatalmi tényezője van és ez a király. Igaz ugyan, hogy parlamentünk szavazata nélkül nincsen törvény, de viszont a kezdeményezés komoly joga és a szentesítés is Ő Felségét illetvén, a parlamentnek vele szemben csak némi vétó joga van, amennyiben a kormányjavaslatot leszavazva, annak törvényerőre emelkedését megakasztja. De ma, amidőn a parlament többsége az alig pár száz szavazattal önálló kerületeket képező nemzetiségi vidékekről kerül ki, amidőn voltaképen a választási törvény eltolódása és a választási gya-

korlatnak a szavazat-egyenlőség rovására oly módon történt elfejlődése következtében, mely a nemzet kisebbségének biztosítja a parlament jogát, a nemzeti akarattal a parlamentben való tényleges és igazságos érvényesüléséhez minden lehetőség hiányzik és amidőn ez a parlamenti többség túlnyomórészt hivatalnoki és nemzetiségi választókerületekből nyervén mandátumot, nem érzi a magyar nemzeti népakarat érvényesítésének erkölcsi felelősségét, akkor arra gondolni, hogy a dinasztianak a nagybirtokok rezerválásához fűződő érdekei rovására a nemzet elvitázhatatlan jogai érvényesüljenek és nemzetünk anyagilag fejlődhessek, bajos, hogy ne mondjam: utópisztikus.

Magának a nagybirtokos osztálynak jól felfogott anyagi érdeke az volna, hogy nagyobb jövedelemre tegyen szert, ennek pedig egyenes útja a kihasználhatatlan nagy területnek részbeni értékesítése, ámde ezzel szemben a *dinasztia érdeke megkövetel egy olyan arisztokratikus gondolkodású felső osztályt, melynek állása, jövedelme, tekintélye a gazdasági konjunktúráktól füg-*

getlen, mely az alsóbb néposztályok szemében mintegy dicsfényben tündököl, melyre néma áhítattal tekint fel a nép és amely osztály anyagiakkal el lévén látva, nagyobb vágyat nem ismer az uralkodótól nyerhető melldíszeknél, naiv rendségi kitüntetések-nél s annál a kegynél, hogy a dinasztia valamelyik tagjával, avagy pláne magával a fölséges Uralkodóval egy asztalnál foglalhasson helyet és kegyének kisebb-nagyobb kisugárzásait élvezhesse.

Egy ilyen felső osztály biztosítja az államban az uralkodó dinasztia fokozott tekintélyét és hatalmát lehetőleg állandóan, s így annak fennállását biztosítaniok természetes törekvés. De éppen ily természet-szerű törekvése Ausztriának Magyarország gazdasági fejlődésének megbénítása, megakasztása, mert hazánk fejlődése Ausztriára nézve annak, mint gyarmatnak elvesztését jelenti, és Ausztria — mely a politikai műveltség terén meglehetősen európai magaslalon áll, s mely nem egyszer hangoztatja, hogy Magyarország egy renitens gyarmata, melyet minden évszázadban fegyverrel kell meghódítania — tisztában van azzal, hogy

miként kell bennünket szegénységben sínyleszteni, nehogy gazdasági erőnk vesztélyessé váljék.

Ami a méltányosabb egészségesebb és közérdekűbb vagyon megosztás útjait illeti: nézetem szerint ennek mai nehéz viszonyaink között, amidőn az egy csapással való átalakítása idegen az agyakban, orvos-szerét elsősorban az örökösödési jog terén kell keresni olyképen, hogy pld. törvénybe iktatandó volna, miszerint ha valaki család vagyis lemenők, házastárs és szülők hátrahagyása nélkül halt el, akkor vagyonának felét vagy egy harmadát az állam örökli, mely az ily módon reá szállott ingatlanokat parcellázva, az illető falú lakosainak adja el méltányos és hosszú idő alatt fizethető kamatmentes avagy igen mérsékelt kamatú vételárért, becsérték szerint úgy, hogy egy egyén több parcellát csak akkor vehet, ha arra más oly reflektáns nincs, aki még nem vett. Az így eladott ingatlant azután a szükséglethez képest megkötve és bizonyos terhelési tilalommal ellátva, (hogy pld. csak az illető falura illetéket gazdasági hitelszövetkezet közve-

títésével s csak bizonyos mértékig vehet arra kölcsön és csak előre meghatározott minőségűt) mondom, ilyen megkötés mellett kellene átadni. Ez az örökösödési rend ugyan egyes esetekben, pld. az ipari vállalatoknál nehézségeket okozna, de ennek is van megoldási módja, mellyel azonban itt nem akarok foglalkozni.

Minthogy azon örökösödési esetek száma, ahol család hiányában beállana a kincstár örökösödési joga — nem ritka, ily módon megindulna lassan az a processzus, mely a nagyvagyonnak az alsóbb osztályok kezébe — a jobb termelést és nagyobb állami érdeket jelentő termelést képviselő kezekbe — leendő levezetését jelenti.

Ezzel egyidejűleg az ajándékozási és örökbefogadási kérdést is szabályozni kellene, de erről másutt.

Tudom, hogy ez a módszer, mely egyúttal az állami bevételek rendszerében is némi igazságos változást mutatna, csak igen kis méretű vagyon megosztási következményekkel járna az első évtizedekben, de egy évszázad alatt egymagában is már lényeges változásokat okozna.

Azonban nem is ebben látom én a legfontosabb eredményt, hanem abban, hogy a *közfelfogásban utat törne a nagybirtok lecsapódásának gondolata*, továbbá, hogy ezen rendkívüli jövedelemnek rendszeressé válása által egyéb igazságtalan államjövédelmi módok, főként a vagyonátruházási illeték megszüntethető volna.

Az áremelő tényezőknek másika ugyanis a *vagyonátruházási illeték*, mely az ingatlanoknál 4.3%) s melyhez még egyes városokban az átírási díj is járul.

Ha már most figyelembe vesszük, hogy ebben a lázasan keresni akaró korban az ingatlanok állandó adás-vevés tárgyai, továbbá, hogy minden továbbadásakor kénytelen az új eladó a fizetett illetéket is az eladási árba beleszámítani, — nem feledkezvén meg saját jól kiérdemeltnek vélt polgári hasznáról sem, — sőt, ha figyelembe vesszük, hogy a forgalmi árak egymásra hatása folytán az illetékek azon ingatlanok árát, értékét is emelik, amelyek eladás tárgyát ugyan nem képezték, de egy ilyen néhány forgalmi illetéket már elszenvedett ingatlan mellett, vagy annak

közelében fekszenek (mert az ingatlanok értékének megállapításánál mindig a szomszéd ingatlanok tényleges eladási árai képezik a számítási bázist), akkor mindjárt nyilvánvalóvá válik azon igazság, miszerint az *ingatlanok árát pusztán az átruházási illetékek összehatásaikkal minden évszázadban legalább is megkétszerezik, eltekintve itt a konjunkturális áremelkedésektől.*

Nálunk mezőgazda-államban ez nagy szó! és hogy ennek hatása mennyire jelentkezik a termelvények árainál: nyilvánvaló.

Ezt az átruházási illetéket vagy egészen el kellene törölni, vagy nagyon minimális mértékre korlátozni és a mutatkozó állami bevétel-hiányt valamely logikus adóban pótolni legfőlebb.

Nemzeti termelésünk, illetve jövedelmünk emelésének eszközei közül nem feledhetem ki a termelési kultúra emelésének szükségességét sem és pedig úgy a mezőgazdasági, mint az ipari termelők termelési ismereteinek szakszerű emelését, melyre igazán óriási szüksége van a magyarnak. Ettől a termelés intensivitása, eredményessége, jósága és bizonyos munka-

kedv is feltétlenül várható, ami mindmennyi lényeges tényezője a termelési eredménynek.

Termelési kultúránk alacsonyysága és az annak nyomában járó munkakedvhiány, mely nálunk feltűnően nagy az ipari munka terén, továbbá üzleti erkölcsünk bizonytalansága bizonyos körökben: okozói annak a nagy horderejű ténynek, miszerint a gazdagabb külföld nem igen hajlandó tőkét ipari és gazdasági vállalkozásainkba fektetni s minket a koldus-sorból kiemelni.

Addig, amíg az igazságosabb vagyonmegosztás lehetőségének, a termelési kultúra emelkedésének, a termelési és áruhitel jótékony bölcs szabályozásának zsilipjei meg nem nyitattak és azok az intézmények, melyek a természetes fejlődésnek útjában állanak, meg nem szűnnek: addig fejlődésünk nagy nehézségekbe ütközik.

De nem feledkezhetem meg egészen a kartellekről, strike-okról, helytelen adónevekről és a hadiadókról sem akkor, amidőn a drágaság okairól van szó, mert mindenike egy-egy súly-darabot képvisel

a mérlegen, mely árviszonyaink alakulását mutatja.

A kartellek ma még szabadon garázdálkodnak, noha közismert dolog, hogy az ókor nagy államait s köztük a római birodalmat is a vagyonok kartellszerű koncentrációja tette anyagilag tönkre, úgy, hogy néhány nagyiparos mellett az egész állam népe szegény volt a nemzet utolsó korában. A tőke túlzott, erkölcstelen uralma tette tönkre Rómát anyagilag. *A kartell, mint igazán erkölcstelen áremelő eszköz, büntetőtörvényi gondoskodást igényel, ha az árak uzsoraszerű felemelését és nem a fojtogató verseny kizárását célozza. Az önvédelmi jellegű kartell ellen kifogás nem emelhető.* E tekintetben az észak amerikai Egyesült államokban nem hiányzik a kezdeményezés, de attól, hogy nálunk ily törvények lépjenek életbe s azokat végre is hajtsák: beláthatatlan idő választ el minket.

És most lássuk a strike-okat, melyek jelen ármagasságainknak szintén igen magas tényezői.

A strike-jog kérdése sokkal komplikáltabb és terjedelmesebb, hogysen annak

részletes megoldására gondolhatnék, de főbb vonatkozásaiban igenis tárgyalható.

Mint fennebb említettem, tőkeszegénységünk és hitel-hiányaink voltak az okai annak, hogy a millenáris évek lezajlása után a sikertelen kiállítási spekulációk nyomán oly óriási” következményű pangás állott be minden téren az ipari vállalatokban. Nagy bankjaink elzárkóztak éveken át a termelési hitel nyújtása elől és ez vont maga után az uzsora-szövetkezetek garázdálkodásának gazdasági rombolásait is.

Mikor azután valamelyes élet kezdődött az ipar terén, akkor ijesztő rémként felütötte fejét mindenütt a strike, ami a munkások fölötte nyomorúvá vált gazdasági viszonyai közepette akkor igazán nem is volt csodálható és erre kezdtek az árak rohamosan emelkedni minden téren, amiben legbefolyásosabb része az építő ipari és építőanyag ipari strike-ok voltak.

Hogy azután a szervezett munkások az első sikeren felbuzdulva mikor és mint léptek át a logikus és jogos strike-ok teréről a túlzó és hatalmi strike-okra és hogy a munkások éppen túlzásaik miatt nem

minden szakban vették és fogják venni hasznát a strike-ok eredményének, arról itt nem akarok beszélni, csak azt konstatom, miszerint a strike-oknak hármias hatásuk volt, amennyiben nemcsak emelték a termelési költségeket, hanem visszaszorították, helyesebben: csökkentették is a termelést egyes ágakban, főként az építkezési iparban, amivel együtt járt a tőke bizalmatlan tartózkodása is. Ezen hármias hatás azután mint egyetemleges áremelkedés váltódott ki reánk fogyasztókra nézve.

Az összes strike-ok közül legmélyebb hatást gyakorolt az áralakulásokra természetesen az építőmunkások és építőanyagokat gyártó munkások strike-ja, szóval a házbérek rendkívüli felemelkedése, amennyiben ennek összegét nemcsak lakbéréinkben fizetjük, hanem miután az iparos és kereskedő saját emelkedett lakbérét is belekalkulálja az árakba, ez is mireánk fogyasztókra hárul; de sőt mivel köztudomás szerint az iparos és kereskedő, mint III-oszt. kereseti adót fizető polgár adóját rendszerint lakbére magassága szerint köteles fizetni, mert ez a törvény szerinti mini-

mális kulcs, a lakbérékkel karöltve emelkedett magas adó is a fogyasztó közönség terhére zúdul végeredményben és szintén megfelelő mértékben emeli az árakat.

A strike-ok okozta hatások fokozódásának a munkaadók szervezkedése bizonyos mértékben talán a jövőben ellent fog állhatni, de természetesen csakis abban a mérvben, amelyben az a jogos és a szükséglet által megjelölt határt túlhaladja, mert a munkabérek természetes emelkedése elé gátat vetni lehetetlen.

A mi fejletlen viszonyaink mellett, ami egyoldalú és sokszor csak hatalmi torzsalakodás jellegével bíró strike-jaink amellet, hogy a fogyasztókat valósággal tönkreteszik, a munkásoknak sem nyújtanak megfelelő előnyt. *A strike-jogot szabályozni kell.* Angliában már egészen mások a viszonyok, ott a strike-jog egy oly bizottság kezében van, melynek felét a munkások, felét a munkaadók küldik ki, egy indifferens (mondjuk bírósági) elnökkel élén. A munkások és munkaadók panaszait ez vizsgálja meg előbb és ha úgy nyilatkozik, miszerint béremelésre nincs alap, illetve

ok, akkor nem is lehet strike, de viszont a béremelésre vonatkozó határozatát kötelesek a munkaadók is respektálni, mi által a strike-oknak eleje van véve úgy, hogy csakis oktan makacskodás eseteiben merülhet fel annak szükségessége, de az kizárt eset, hogy a legnagyobb munkaidőben egyszerre váratlanul tegye le minden munkás a munkaszerét, mint nálunk. Emellett igen fontos része volna a strikenak, az iparcikkek árának szabályszerű megállapítása, úgy a munkások, mint a fogyasztók érdekében.

Nálunk a strike összes anyagi következését a termelő igyekszik a lehetőséghez képest a fogyasztóra áthárítani, sőt még percentekkel is kísélni, mert ő nyereségét az egész termelési költség után számítja percentszerűleg. Ez okozza a strike romboló hatása mellett főként azt, hogy a munkás nem veheti a strikenak nagy hasznát, mert egyszerre oly magas árakkal találja magát a strike után szemben, hogy az összes jövedelem többletét felemészti. Kivételt csak előmunkásokra, szóval a munkás vezetőkre nézve találunk, mert azok

áremelkedésüket oly magasságban szabják meg, melyhez az áremelkedések hulláma nem ér fel, de a közönséges munkás nem igen örül a strike eredményének. Ellenben, ha a strike vezetőségnek a kiegyezés alkalmával arra is kiterjedne a gondja, hogy az árak is szabályozás alá vétessenek és a korlátlan áremelésnek útját vágnák, akkor a strike hatása minden irányban egészségesebb határok között maradna.

No, de a strike-jog nem tartozván mai előadásom keretébe, nem is foglalkozom azzal tovább, de kifejezést adok annak a meggyőződésnek, hogy a jövőben a strike ok is előbb-utóbb rendszeresebb mederbe fognak terelődni a mesterek megfelelő okulása, szervezkedése s e kérdésnek beható tanulmányozása és előkészítése után és a jövőben ily szertelen és váratlan erőszakos meglepetéseknek nem lesz munkaadó s fogyasztó kitéve, mint volt a múltban, mert én amidőn a gazdasági küzdelemnek ezen alakulását természetesnek találom, annak ama formáját, hogy a munkaadókat épen vállalkozásaik lebonyolítása közepette váratlanul támadja meg, nagyon

is helytelenítem azért, mert az ily formájú strike nem a munkaadót, hanem egyedül az ártatlan megrendelőt, fogyasztót éri, akit aztán nagyobb vállalatokban nem egyszer teljesen tönkre tesz. és épen azért *én nem is a strike lehetetlenné tételét kívánom az államhatalom igénybevételével, hanem csak annak oly módon leendő szervezését, mely lehetetlenné tegye azt, miszerint erőszakos meglepetések történhessenek, pláne a fogyasztók veszélyére a jövőben.*

És most áttérek mai témám legutolsójára, annak ismertetésére, hogy a hadi kiadások rohamos emelkedése miért van lényeges befolyással nemcsak az áremelkedésre, de annak fokozottabb érezhetőségére is.

Magyarország hadi szempontból is az Ausztriával fennálló közösségünk révén abban a kellemetlen kiválságos helyzetben van, hogy míg egy nagyhatalmi teher-körbe tartozván, annak méretei szerint vagyunk kénytelenek adózni, addig viszont mi a nagyhatalmi állás hasznait nem érezhetjük, mert ami csekélyke előnye van, vagy lehet

nagyhatalmi állásunknak, az csakis Ausztria javára esik.

A nagyhatalmi állásnak és az azzal járó nagyszabású kiadásoknak abban van természetes és épenséggel nem lekicsinyelni való rekompensatiója, hogy a nagyhatalmak a nemzetközi kereskedelemben, a világpiacon kiváltságos piacokat nyernek a gyarmatokban, melyek ipari termelésük és külkereskedelmi bevételeik lényeges fokozását teszik lehetővé és így gazdasági emelkedésének egyik mesterséges eszköze a fokozódó hadseregük és főként hadi tengerészetük, melyre érdemes áldozniok.

Minden nagyhatalom tengerentúli gyarmat-politikát űz és a nagyhatalmak épen a gyarmatokon szoktak összemaradkodni a terjeszkedés érdekében. E célból kell állandóan hadi készenlétben lenniök úgy vizén, mint szárazon, mert a gyarmatokért vívott küzdelmek fő színtere szintén Európa, az anyaállamok. Kivétel csak a mi szerencsétlen monarchiánk

Illetőleg tisztázzuk a helyzetet! . . . Nem is a mi monarchiánk szerencsétlen, hanem csak annak magyar része, mely a mi nem-

zetközi viszonyunkban Ausztriával szemben a gyarmat helyét tölti be és Ausztria Boszniát is napjainkban szerezte meg végleg.

Ausztriának ennélfogva természetes a hadi fejlesztésre és minél nagyobb, megbízhatóbb állandó hadseregre való törekvése, ha mindjárt figyelmen kívül hagyjuk is a dinasztia nagyhatalmi önérzetét és azt, hogy bennünket oly gyarmatnak tekint» melyet minden században fegyverrel hódított meg, (mint Ausztria mondja) de hogy mi ehhez hozzájáruljunk, azt mondhatni csak annyi gazdasági értelemmel sem bír, mint a tengerentúli gyarmatok hozzájárulása a mindenkorú anyaállam terheihez.

Mint az európai középhatalmak példája mutatja, létünk, államiságunk fenntartásához egyáltalában nincs szükség a nagyhatalmi posztóra, sőt a nagy, állandó hadsereg folytonos költséges fegyverben tartása hódító politika nélkül annyival is értelmetlenebb, mert a nagyhatalmi önérzetből és posztóból kifolyólag, más nemzetek ügyeibe való beavatkozás révén oly bajaink támadhatnak, melyek csak további hiábavaló csa-

pást jelentenek ránk. (Szövetségi kötelelem).

Mióta ismételten nyilvánvaló lett, hogy a hitlevél szerint igénykörükbe eső államok meghódítása sem a mi, hanem csak Ausztria érdeke, azóta Magyarországra nézve a hódító politika végleg értelmetlenné vált.

A mi érdekeinknek a norvég katonai rendszerhez hasonló oly rend felelne meg, mely szerint a legteljesebb értelemben vett általános honvédelmi kötelezettség mellett az állandó hadsereg katonai létszáma az altisztoktól és tisztoktól eltekintve majdnem teljesen: rövid 2-4 hónapra behívott katonákból álljon (mint a mai póttartalékos állomány) akik a legszükségesebb katonai kiképzés és főként a fegyver-kezelésben, lövésben történt lehető alapos gyakorlatozás után megválnának a katonai szolgálattól.

Elvégre annak semmi szüksége, hogy 2-3 éven át tanítsuk katonáinkat nemzetgyilkoló drága költségen, mert a hadi eredményeket nem a hosszú kiképzés, hanem a háború célja és a katona fizi-

kai s lelki alaptulajdonságai döntenek el, főként a nemzetek önvédelmi harcaiban. Avagy talán a mi szabadságharcunkban a nagy előképzettség szülte-e a csodás, legendászerű hadi tényeket? és viszont 1866-ban a kellő előképzés hiánya okozta-e az osztrák haderő csúfos bukását? Nem, az előképzésnek semmi lényeges döntő hatása nincs, csakis azon egyének állandó lényeges kiképzése szükséges, akik mint tisztek és altisztek a vezénylest továbbá az ágyuk irányítását és egyéb fontos szellemi képzettséget igénylő munkát végeznek, de annak sem kell a mai, sok tekintetben túlzott mértékben történnie, ha nincs könnyen előteremthető anyagi fedezete.

Sohase tévesszük szem elől, hogy egy olyan hadsereg, mely nem hódításra, hanem csak önvédelemre van berendezve, egészen más igényekkel és természetesen szükséglettel bír, mint a gázolásra, leigázásra és így idegen területeken leendő hadakozásra hivatott had.

De nem kapunk mi ipari szempontból sem a közös hadsereg nagy vásárlásaiból megfelelő rekompenzációt, mert a hadse-

reg szállításait nem végezhetjük a quota szerinti arányban, miután abból többé-kevésbé ki vagyunk zárva.

A hadi tengerészet tetemes költségeihez való hozzájárulásunk meg éppen hiába a tengerbe szórt pénz, mellyel szemben semmi ellenszolgáltatásra még leghiszéke-nyebb számítás mellett sem lehet semmi kilátásunk a dolog természeténél fogva.

Tanonc-felvétel.

Írta s a „Hajnal” □ felvételi munkáin előadta:

Koncsek Lajos t . . .

Hosszan bolyongván téves utakon,
Egy ifjú lép a mester műhelyébe...
— Fogadj be, — szól — erős immár karom,
Tanoncaid serénykedő körébe!
A lelkem égő szenvedelme vitt
S a legnemesebb vágy e helyre engem:
Magasztos munkád édes terheit,
Óh mester, engedd, nékem is viselnem !

Künn, a sivár világ zajában ím'
Sóvárgva hasztalan kutattam eddig, —
Meg nem valósulának álmaim,
Gyanús a szép is ott, mert visszatetszik!
Vásári jelszavakra hajt a nép,
S hamis tanoktól várja lelke üdvét,
Kufár, csalékony a testvériség,
S az ideált már rég a sárba gyúrték !

A rombolásnak átkos versenyén
Már szinte elfajult s megtört a lelkem...
Menekszem onnan, — s ím' hozzád jövén,
Vezess a bölcsesség útjára engem !

Ma még homály borítja a szemem',
 De híven dolgozom majd műhelyedben,
 Hogy épülő magasztos műveden
 A tiszta erkölcs új világa keljen!

Némán a mester gondolatba száll;
 Majd így szólítja meg a lelkes ifjat:
 — Szentélyem ím' előtted nyitva áll,
 Mert szent a hév s a vágy nemes, mely izgat...
 Borongó lelked feltalálja majd,
 Mit ott, a tömkelegbe' hijába kerget:
 A béke balzsamát s mit úgy óhajt:
 Melengető tüzét a szeretetnek !

„Mindnyájan egyért s egy mindnyájaért !”
 E jelszó lelkesíti tagjainkat...
 Nem adnak itt jutalmat és babért,
 S nem önmagunkért edzzük karjainkat !
 Bár régen épül már e csarnokunk,
 Még nem jutánk bokrétaünnepéhez . . .
 Az építésbe mégse lankadunk,
 Míg annyi ember küzd és fázva éhez !

Nagy munka vár e körbe' hát reád:
 A d u r v a kőnél kezd meg működésed'!
 S míg azt simítod nappal s éjen át,
 Javítsd meg önmagad' s egyéniséged' !
 A nagy világ előtt légy mintakép,
 Szívedből irts ki minden földi szennyet,
 S ne térj el attul soha, semmikép,
 Mit szent hitünk tanít — s nevel tebenned !

Rejtelmes titkot itt hiába vársz:
Hiú kíváncsiság agyad' ne tépje!
Szimbólumot e helyt sokat találsz:
Buzgón hatolj azoknak lényegébe!
Munkánk terén a bölcsesség vezet,
E r ó tetézi minden alkotásunk;
S e kettő eddig bármit végezett:
Szépség a dísze annak itt, minálunk!
Testvéri láncunk láthatatlanul
Körülkarolja az egész világot...
S a vére hulljon áldozatjaul,
Ki megszakítja hűtlenül e láncot !...
Fiam, megértve mind e néma jelt,
Szólj: híve léssz-e így a szándokodnak? —
Az ifjú lelkesülten így felelt:
— Mester, vezess, — híven követni foglak !

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lapszám
A drágaságról. Írta: <i>Édes Imre</i>	3
A drágaság okairól. Írta: <i>dr. Kruk Elemér</i>	27
Tanoncfelvétel. Írta: <i>Koncsek Lajos</i>	65